

ANYA SZÓTÁRA

Valahogy így (éltünk)

B E N C E E R I K A

Amikor anya azt mondja, Kovácsék „jól állnak”, az nemcsak egy ismerős házaspár anyagi helyzetére vonatkozó megállapítás. Az egyszerűsége annak is nyomatékos kinyilatkoztatása, miszerint mi „nem állunk *olyan* jól”, mi „nem bírjuk *úgy*, mint . . .” Persze azért mi sem vagyunk *annyira* szegények (ez is benne van a hanghordozásban), nem nélkülözünk, házuk is van. Ám nekünk nem telik *akkora* „szépségre”, mint leánykori „barátnéjának”, holott Kovács Mariska – „minek kerteljünk” – olyan buta lány volt, mint a liba, asszonyként is ostoba, az ura is az, csak épp maszekol délutánonként, meg az öregek is mindig „segítették” őket. Nem úgy, mint minket. Mi bezzeg magunk „gürcöltünk” össze mindent. „Az egyik részről sokan voltunk testvérek.” (Ez anya.) „A másik oldalon pedig csak az édes kislányukhoz húztak.” (Ezek természetesen apa szülei.) És különben is, K. Mariska ura „egyes gyerek” volt. (Mivel anyának öt testvére van, „hatos gyerek”-nek kezdjük el nevezni, amivel nagyon megsértjük, pedig jó viccnek szántuk.)

Apa nem szól bele az asszonyok beszédébe, csak egy kicsit elszűrjük a tekintete. Ha szólna, most az következhetne, hogy „*abból* a kis fizetésből is alig lehet megélni”, jól össze kell szednie magát egy „mostani” asszonymak, hogy „egyik végét a másikkal összetegyem”, azaz elsejéttől elsejéig „kijöjjön belőle”. Mi sem merünk szólni, miszerint K. Mariska váltig dicsért otthona, az a „nagy szépség” (s anya itt nem esztétikai szempontból minősít), szerintünk ízléstelen, hivalkodó bazár; divatos és drága bútorok, háztartási gépek, szőnyegek össze nem illő együttese. Még anya sértődne meg, s mindjárt a fejünkre olvasná, hogy csak mi és mi vagyunk azok, akik örökké „szét-

dobálunk” mindent a lakásban, nem győz utánunk rakodni. K. Mariskának ezért is könnyebb. Nincs gyerekük. (Felfokozottabb idegállapotban: „kölkük”.) Mindketten dolgozhatnak. S kérlek, két fizetésből megélni . . .

Anyának „fáj a szíve”, és még egész sor kivizsgálást követelő betegsége van. Gyakran kell orvoshoz fordulnia, s mert mi egyáltalán nem vagyunk „önállóságához szokva”, kénytelen magával vinni bennünket. A váróteremben meglepően sok anyával egykorú és hasonló panaszú asszony ücsörög. Egész jó kis társaság. Helyettes pszichológiai tanácsadó szolgálat. Formába öntött nevelési elvek. S minden új hírt meg lehet hallani. Mígnem egyszer az egyik orvos kivágja az ajtót, benéz a padok alá, s a kővé dermedt asszonyoktól megkérdezi, hova lettek a betegek. Magához veszi a napi sajtót, s utcahosszat köpködi a napraforgót. A megriadt „betegeknek” nincs idejük felháborodni.

Már rendelkezünk némi tudással a halál jelenségéről. Így kollektíve (mármint mi, gyerekek) megsiratunk egy Sárika nevű ismeretlen budapesti kislányt, akinek kegyetlen sorsáról és szörnyű haláláról (agyonrúgta az édesapja, akit ezért halálra ítélték) a televízióból értesülünk. „Ugye, mi elfogadtuk volna, ha tudjuk” – rohanunk anyához. „Hát persze”, mondja, s szavában ismeretlen hangsúly.

Anya gyakran van rosszul. „Meg fog halni.” A rémisztő szóra abba hagyjuk a játékot, s ott virrasztunk mellette a rekamién. „Egész délelőtt vigyázott rám, meg ne haljak” – meséli később évődő mosollyal az ajkán. Restelljük gyávaságunk.

Végül anyát kórházi kivizsgálásra utalják. Kicsit úgy érezzük magunkat, mint akiket cserbenhagytak. Jócskán el is pityeredünk. Apa türelmesen vigasztal bennünket, pedig nem szokása. Új oldaláról ismerjük meg. Tud főzni. Sakkozni tanít bennünket. Egyébként nem érezzük azt a biztonságot, amelyet anya jelenléte nyújt számunkra. Alig bírjuk kívánni a vasárnapot, amikor látogatóba megyünk. A kórteremben tizenegynéhány „anyakorú” asszony. Elégedetlenséghalmaz. Szerb–magyar keveréknyelv. Panaszegyveleg. Gyógyszer helyett is alkalmazható. Anyát egy hét múlva tetőtől talpig „átvilágítva” hazabocsátják. Nem találtak nála semmi szervi elváltozást. Minden baja „idegalapon” van. (Ehhez tartasuk magunkat!) Teljes a lista arról, ki nem volt meglátogatni. Ezt még visszakapja az, aki megérdemli. A múltó évekkel a „szívbaja”, a „vesebetegsége”, az „érelmeszesedése” és az „epebántalmai” is elmúlnak. Túl a negyvenen szinte makkegészséges.

„Csak te nem tudsz úgy viselkedni, mint a többiek!” Anya nem győzi külön viselkedésünket kritizálni. Mert arra létezik szabály, hogyan kell egy „normális” gyereket nevelni. „De mit csináljunk, ha ez ilyen magának való!” Elérjük, hogy a rokon gyerekeket velünk ijesztgetik. „Ha nekem olyan leszel, mint . . .” Nehéz eset vagyunk. Pedig anya hány példát állít elénk. „Látod, G. milyen szépen tud köszönni!” A más gyereke . . . Mi is szülőt szeretnénk cserélni. Ezt később nagyon megbánjuk. Lelkiismeret-furdalásunk van. Anya egyébként is orrol ránk, mivel arra a kérdésre, hogy „kit szeretsz jobban”, apát neveztük meg. „Azt mondta, ne haragudj, anyukám, de apát jobban szeretem” – meséli asszonytársainak így (egyébként nem így hangzott el) anya, s hangjába mérhetetlen mennyiségű szemrehányás vegyül. Hatásos, mert legszívesebben el-süllyednénk szégyenünkben. Nem így gondoltuk. „Nehéz lehet egy ilyen gyerekkel.”

Vasárnap. Nem szeretjük. Péntek délutánonként érezzük magunkat legjobban, a szombat is jó, de vasárnap rosszkedvűen ébredünk, legszívesebben fel sem kelnénk. Egyrészt, mindig akad valami, amit elfelejtettünk megtanulni, feladat, amit az „utolsó pillanatra” hagytunk megint (anya feddő tekintete, meg az iskolai számonkérés szorongató közelsége), másrészt most a „nekem senki sem segít”-féle színjáték következik. A vasárnapi asztal parádés, a legkülönbélebb ételektől roskadozik. Ennek mi vagyunk az okai, mert bizonyos ételeket „nem vagyunk hajlandóak” megenni, „belénk sem lehetne verni”, a többieknek meg épp ezek a kedvencei. Dupla munkát hárítunk anyára. Degeszre esszük magunkat, mert ha nem, halálosan megsértjük. „Miért csak kanálheggyel eszel? Talán nem tetszik? Az ember holtfáradtra dolgozza magát! Rajtam kívül még egy szalmaszálat sem emel odébb senki, s végül ez a köszönet!” Biztosítjuk, hogy mi sokkal kevesebbel is beértük volna. „Minek szoktattad rá ilyenekre”, jegyzi meg apa. Most aztán világvége. Sírás-vigasztalás bohózat. Ha ez netán mégis kimaradna, akkor ott van a „ki mosogat el”-jelenet. Anya meglepően hangosan rakosgatja az edényeket. „Soha nem jutna eszedbe . . .” Gyorsan felkapunk egy törölgetőruhát, de már elkéstünk, anya mérgesen elküld bennünket. „Szó nélkül” oda kellett volna állnunk.

Ősszel megtörténik, hogy iskolából hazaérve kedélyes felnőtt-társaságot találunk az udvarunkban: kukoricát góréznak. „Gyorsan átöltözni, s fel a kocsira!” – rendelkezik anya. Nem mintha nagy szükség volna segítségünkre, csak be kell mutatni, hogy „nekünk ügyes kislányaink vannak”. Csakhogy mi épp nem vagyunk azok. Legalábbis becses sze-

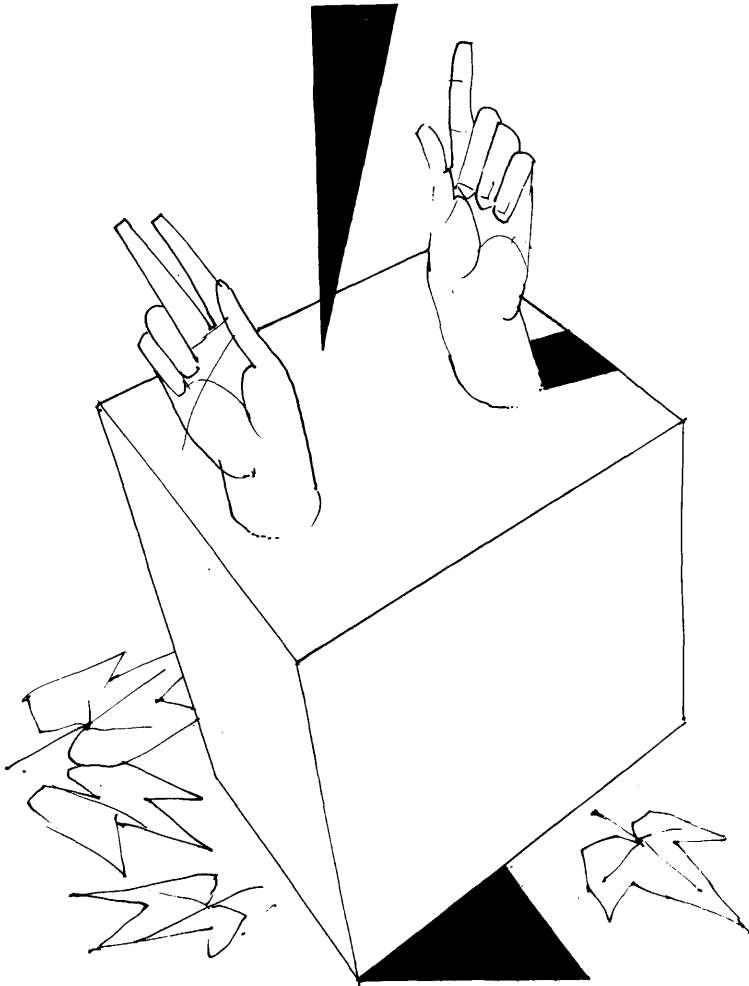
mélyünk nem az. Előre félünk, hogy a kukoricarakás tetején orra bukunk, s mert tartunk tőle, be is következik. Apa a fejét csóválja. „Nem fogtad elégszer munkára!” A felnőttek között nagyhangú nagybácsink viszi a szót. „Mi leszel, ha nagy leszel?” Kényszeredetten utalunk néhány lehetőségre. Nagybácsink véleménye lesújtó. Először is nem vagyunk elég „beszédesek”, ezenkívül „félszegek és magunknakvalók” vagyunk. Aki vinni akarja valamire, „szemtelennek kell lennie, mint a piaci légynek”. A nővérünk épp az ellentétünk, „kár, hogy nem akar sokat”. Nagybácsink elégedett, mert neki két igen talpraesett gyereke van. Az unokatestvéreink. Világ életükben lenéztek bennünket. „Hogy megy a fiatoknak a számtan?” – kérdezi anya, mert hallotta, hogy bukásra áll.

„Az én uram nem hozza haza a munkahelyi gondjait.” Az igazság az, hogy anya meg van bántva. Apa sohasem beszél a munkájáról. A véletlen úgy hozta, hogy közvetlen munkatársai nők, városi „goszpozgák”, ahogy anya mondja. Teljesen másként viselkednek, mint anya. Ki vannak festve, cigarettáznak, „lepipálják” a férfiakat ivásban is, van véleményük. Egyszóval nem háziasszonyok, s ezért anya úgy véli, apa többre tartja őket. Ha nagy ritkán eljönnek hozzánk, kész kínszenvedés. Apa előre figyelmezteti anyát, hogy ne beszéljen előttük magyarul, mert az sértő. De akkor milyen nyelven beszéljen? Apa szégyelli, hogy anya nem beszéli az államnyelvet, s ahelyett, hogy közvetítene, észrevétlen áthidalná a dolgot, magára hagyja. Anya meg van ijedve, s ezért még azt is elvétí, amit egyébként meg tudna helyesen mondani. „Ezek ne jöjjenek ide!”

A nagymama temetése. Szép kort ért meg. A halála is gyors volt és csendes. „Miért? Miért!” – zokogja anya. „Légy erős!” – bátorítja apa. Mi anya mellett állunk. Majd szétvet bennünket a düh. Nem értjük, miért kell mindent túlzásba vinnie. Az emberek már nem is az elhunyttal törődnek. „Karold át, te, állat”, suttogja a nővérünk. Teszünk valami suta mozdulatot, de mintha megmerevedett volna a karunk. A nővérünk végül félrelök bennünket. Nem helyeseljük anya gyengeségét („Mindenkinek mondta, hogy az idősebbik lánya siratta jobban, pedig a fiatalabbik volt neki a kedvesebb” – kommentálja később a történeteket ő maga), de bánjuk, hogy nem sajnáltuk eléggé.

Évekkel később a nagyapánk temetésén, immár felnőttként mi is. Anya merev arccal, hűvös tekintettel. Magatartásában van valami fölényes. (Apai nagyapánk hunyt el.) „Mit színészkedik! Csak a menyé, és nem is nagyon szerette” – szólja meg zokogó nagynénénket. Szúrós

tekintetéből jut nekünk is. Le vagyunk „gyerekezve”. „Sohasem nő be a fejünk lágya.” Csak a pap után értünk. Egyszóval elkéstünk a nagyapánk temetéséről. A nővérünk részéről is megvető pillantások. „Kutyából nem lesz szalonna.” Valamikori udvarlónk véleménye jut váratlanul eszünkbe: „Neked nem az a bajod, mint másnak, hogy hiányzik egy kereked. Neked van elég, csak összevissza forognak.” Egyszóval: „dilisek” vagyunk. Mit tegyünk?

Kass János grafikája